

IZDELOVANJE "MANDERJERSKIH IN DRUGIH NOŠ"

MARICA PAHOR

Rojena sem bila v Volah blizu Komna leta 1944. Končala sem nižjo gimnazijo in se zaposlila v tovarni Aluminij na Komnu. Sem mati dveh otrok, od katerih je prvi prav tako ljubitelj oblačilne dediščine kot jaz. Z zbiranjem in izdelovanjem "narodnih noš" sem se začela ukvarjati pred približno dvajsetimi leti na pobudo Adriane Cibic, ki je v obliki obsežnega in natančnega priročnika za izdelovalce primorskih "narodnih noš" izdala knjigo *Nit preteklosti v prihodnost*. Sama sem izdelovala bele kose oblačil – predvsem vezeninsko okrasje, Adriana pa ostalo. Poleg tega mi je blizu še izdelovanje drugih vezenin (zaves, prtov in drugega), zato pripravljam tečaje, na katerih usklajujem delo tistih, ki si želijo izvesti dele "narodnih noš", in drugih, ki vezejo tekstil za stanovanjsko opremo.

Sin v "kraški noši" s suknjičem in klobukom z nekoliko širšimi kraji ter njegova partnerka v "brški noši", katere različice nosijo tudi v Istri.

S krožki ročnih del sem začela v Šempolaju pri Trstu leta 1992, nadaljevala leta 1995 v Briščikih pri Trstu, leta 2000 v Sežani, nato še v Komnu, Dutovljah in Štorjah.

Pri primorskih Slovencih v zamejstvu se je ohranilo sorazmerno veliko oblačilnih kosov, ki pričajo o nekdanji veziljski dejavnosti Slovenk. Predstavljali so jim dragocen

spomin na njihove prednike, zato so oblačila in oblačilne dodatke pa tudi druge vezenine med vojno shranili v skrinjah, po drugi svetovni vojni pa so hkrati s spominom na preteklost ohranjali tudi materialne ostanke, ki so dokazovali njihovo prisotnost na tem ozemlju. Ohranjajo jih še danes, starim originalom pa dodajajo nove predmete, ki se večinoma od izvirnikov, po katerih so izdelani, ne razlikujejo kaj dosti.

V Sežani in okolici se starih oblačilnih kosov, ki bi sestavljali "narodne noše", ni ohranilo veliko, zato smo posegli na sosednje območje in se zgledovali po njih. Sama sem si prvo "manderjersko nošo" izdelala leta 2001. Takoj zatem so k meni prišle tri gospe, ki so želele imeti kaj podobnega. Pokazala sem jim osnove, jih vodila pri delu in že leta 2002 so se v novih preoblekah prvič predstavile javnosti. Ljudje so jih sprva gledali zelo začudeno, saj so bile nekaj posebnega. Predstavljale smo se na povorki praznika terana in pršuta v Dutovljah, na raznih odprtih razstav ipd., predvsem pa na bližnji Kraški ohceti v Repentabru. Zlasti slednje je naredilo name nepozaben vtis, saj je tam mogoče videti na stotine ljudi, ki z "narodnimi nošami" kažejo pripadnost slovenskemu narodu.

Marica Pahor v "komenski noši".
Izdelana je po upodobitvi Saše Šantla. Sestavljajo jo obleka, krojena scela iz rjavega svilenega blaga, oplečje, črn svilen predpasnik, vzorčast pas, zavezan spredaj na pentljo, ramenska in naglavna peča. Celoto dopolnjuje šopek, ki ga vedno izdelam iz cvetlic bele, rdeče in modre barve.

Na Kraški ohceti na Repentabru sem videla veliko svojih izdelkov in izdelkov udeleženk mojih tečajev ročnih del, in to je bila precejšnja spodbuda, da sem delo nadaljevala.

Ker že deset let živim v Sežani, sem tu pred tremi leti ustanovila Kulturno društvo Kraški šopek. Najprej je imelo

društvo 12 članov, prve kose vezenin pa sem izdelala Nedi Lah, Marici Furlan, potem Mirandi Novak in drugim – tudi Mirjam Štrukelj, ki se ukvarja s poustvarjanjem slovenskega plesnega izročila in s še prav posebnim občutkom z otroškim izročilom. Društvo se je lepo razvijalo, število članov se je večalo, posebno pozornost pa smo sčasoma začeli namenjati poustvarjanju plesnega izročila, kajti Mirjam Štrukelj nas je začela učiti slovenske ljudske plesne. Prišli so nastopi, z njimi pa tudi težave, kajti vsi niso bili pripravljeni upoštevati strokovnih načel, ki jih je Mirjam zagovarjala. Mirjam Štrukelj je od vodenja skupine odstopila, sčasoma pa sem tudi jaz ugotovila, da člani premalo upoštevajo osnovna načela primerne oblačitve “narodnih noš”, in sem zato zapustila društvo.

Nevesta na prvi Kraški ohceti na Colu pri Repentabru. Na glavi nosi venček svežih rož, kar je ostala navada nevest, ki se poročijo na Kraški ohceti vse do danes.

Zdaj delam z drugo skupino ljudi, v kateri se pod imenom *Ankr't nu d'n's* srečujejo Slovenci iz različnih krajev z obeh strani meje (Opčine, Zgonik, Praprotni ...).

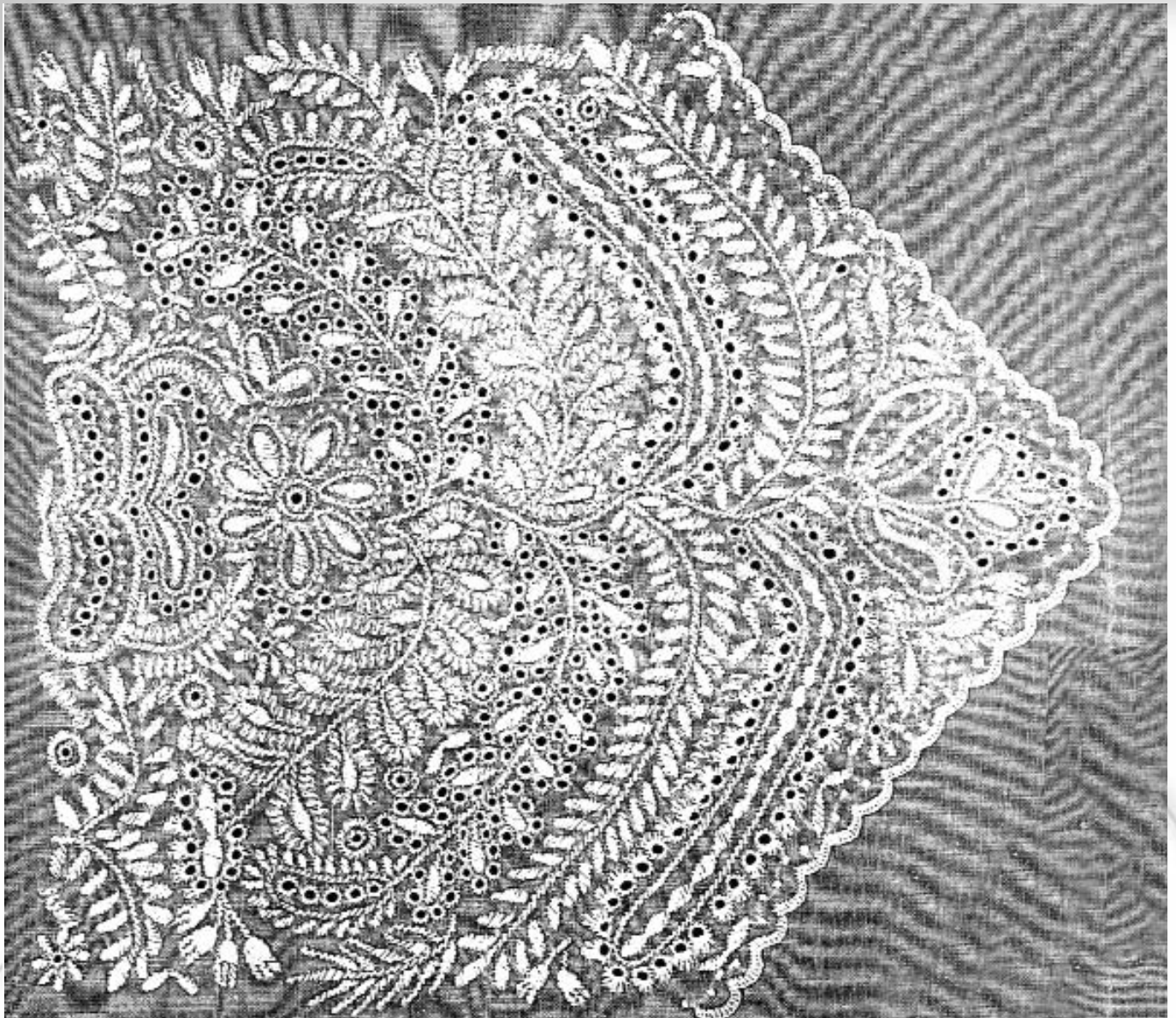
Sama se še vedno zelo rada oblečem v “narodno nošo”. Zadnje sem si izdelala pred kratkim, in sicer skoraj povsem ročno (“brško nošo”), pred nekaj leti “komensko nošo” in kot prvo, kot sem že omenila, “manderjersko nošo”. Izdelala sem jo tudi za sina, in sicer tako, da z njo ponazarja nekdanje oblačenje moških na Krasu.

Sama sem precej kritična do izdelovanja in oblačenja “narodnih noš” na Slovenskem. Nekajkrat sem sodelovala na Dnevih narodnih noš v Kamniku in spremljala tamkajšnje udeležence povorke. Žal je bilo le malo oblačilnih kosov izdelanih ročno, pa še tisti so bili starejšega nastanka. Poleg tega celoto kvarijo sodobni materiali in površno oblačenje, tako da se žal naša oblačilna dediščina ne kaže v najlepši luči.

Na srečo ne povsod. Naše izdelke ljudje, ki pridejo z njimi v stik, cenijo. Občudujejo našo izdelavo, saj imajo naše obleke le notranje šive izdelane strojno, vse ostalo pa ročno. Poleg tega so ročne vse vezenine.

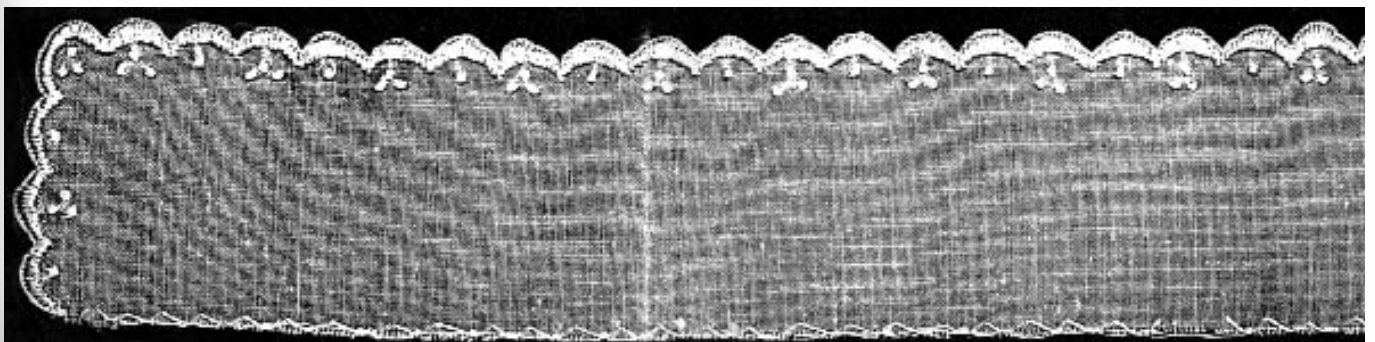
Kot čutim sama, imajo skoraj povsod na Krasu zelo pozitiven odnos do oblačenja “narodnih noš”, še zlasti v zamejstvu, kjer “nošo” spoštujejo kot veliko dragocenost in z njo kažejo pripadnost slovenskemu narodu. Skrbno jo izdelujejo, enako skrbno jo hranijo in vzdržujejo. Za likanje zahtevnejših kompletov, ki so seveda v celoti izdelani iz naravnih materialov, je potrebnih kar nekaj ur.

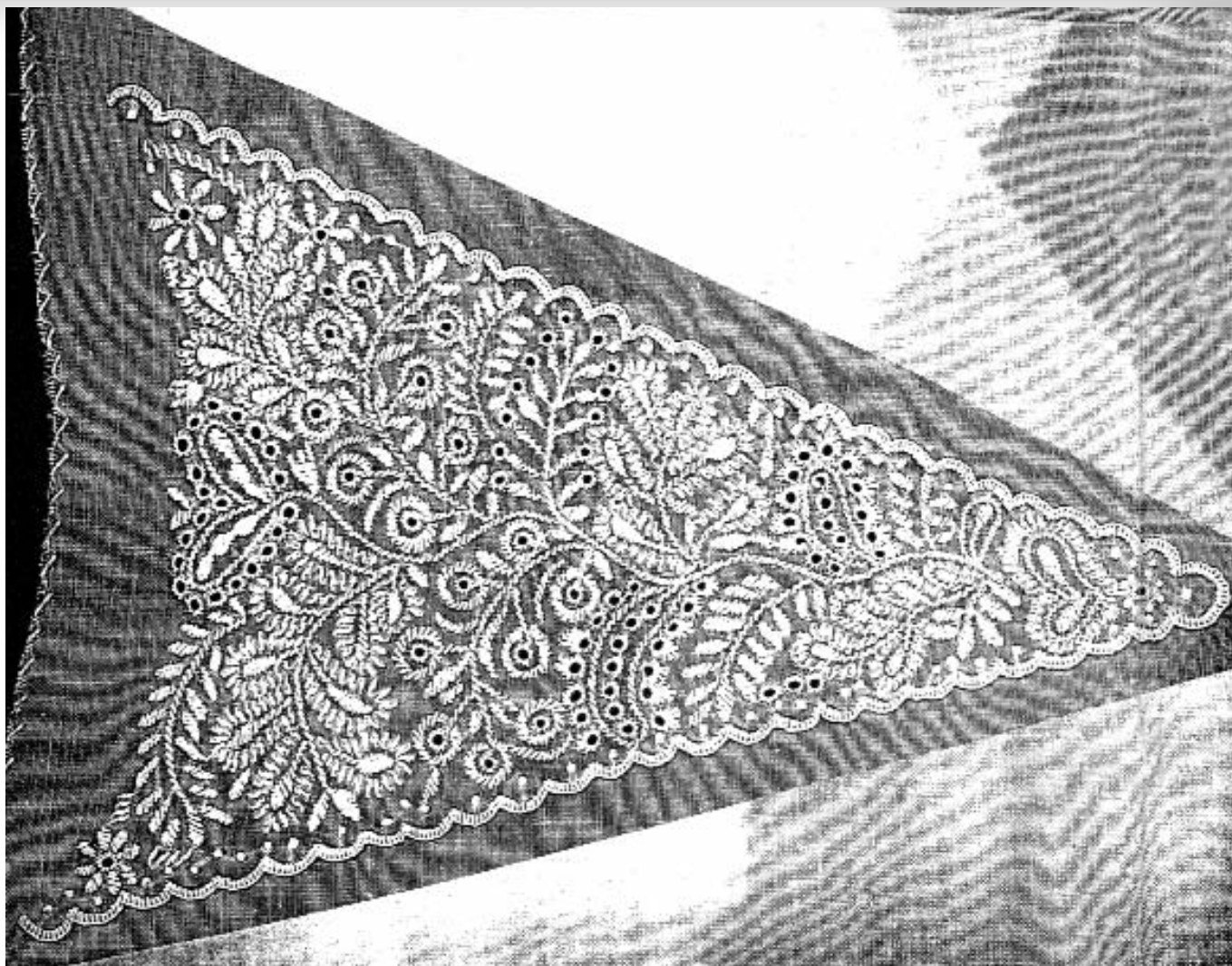
Rokavna vezenina.

Vezeninsko okrasje rokavcev, ki jih pri nas imenujemo oplečje. Vzorci so povzeti po rokavcih, ki so bili po mojih podatkih izdelani leta 1867, in predstavljajo enega najstarejših vzorcev, kar jih poznam. To vezenino sem sicer izdelala sama, a je povzeta po originalu.

Vezenina za volanček na ovratniku in ob razporku ter na konceh rokavov.

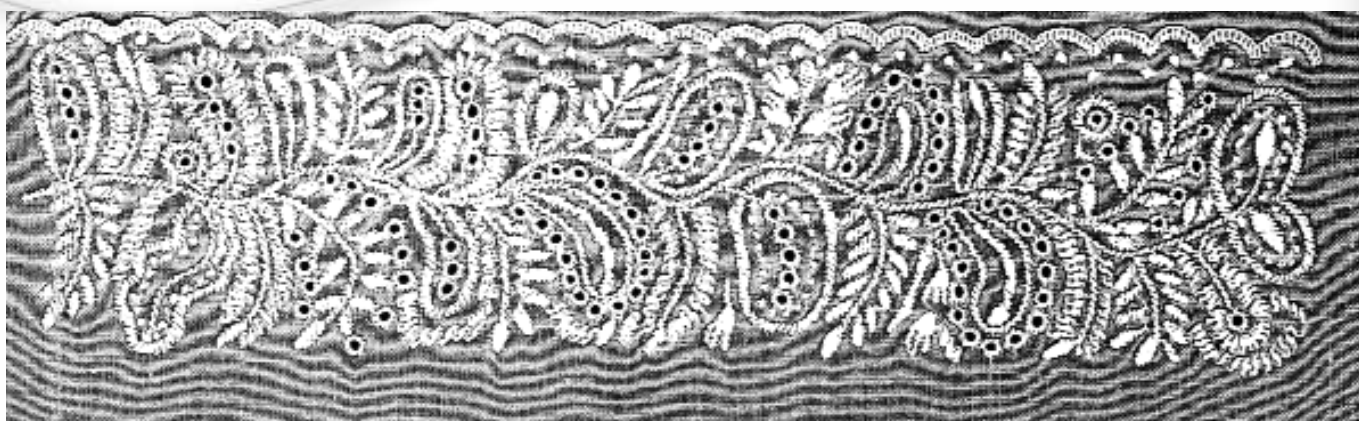

Vezenina spredaj pod ovratnikom.

POSTOPEK DELA: Vzorec natančno prerišem na krojni papir, potem pa motiv z indigopapirjem prenesem na blago rokavcev. Ko vezem, upoštevam stare vbode ter s tem namenom neprestano opazujem, kakšna je bila vezenina na originalu.

BLAGO: Rokavce in peče vezem na bombažnem irskem batistu ali nekoliko debelejšem bombažnem blagu – perkalu. Uporabljam sukanec najboljše kakovosti – anchor. Blago in sukanec kupujem v Italiji.

Vezenina na ramenskem delu.

Rokav rokavcev za "manderjersko nošo".
Lastnica in izdelovalka: Marica Pahor, Sežana, 2002.

Ramenski del rokavcev za "manderjersko nošo".
Lastnica in izdelovalka: Marica Pahor, Sežana, 2002.

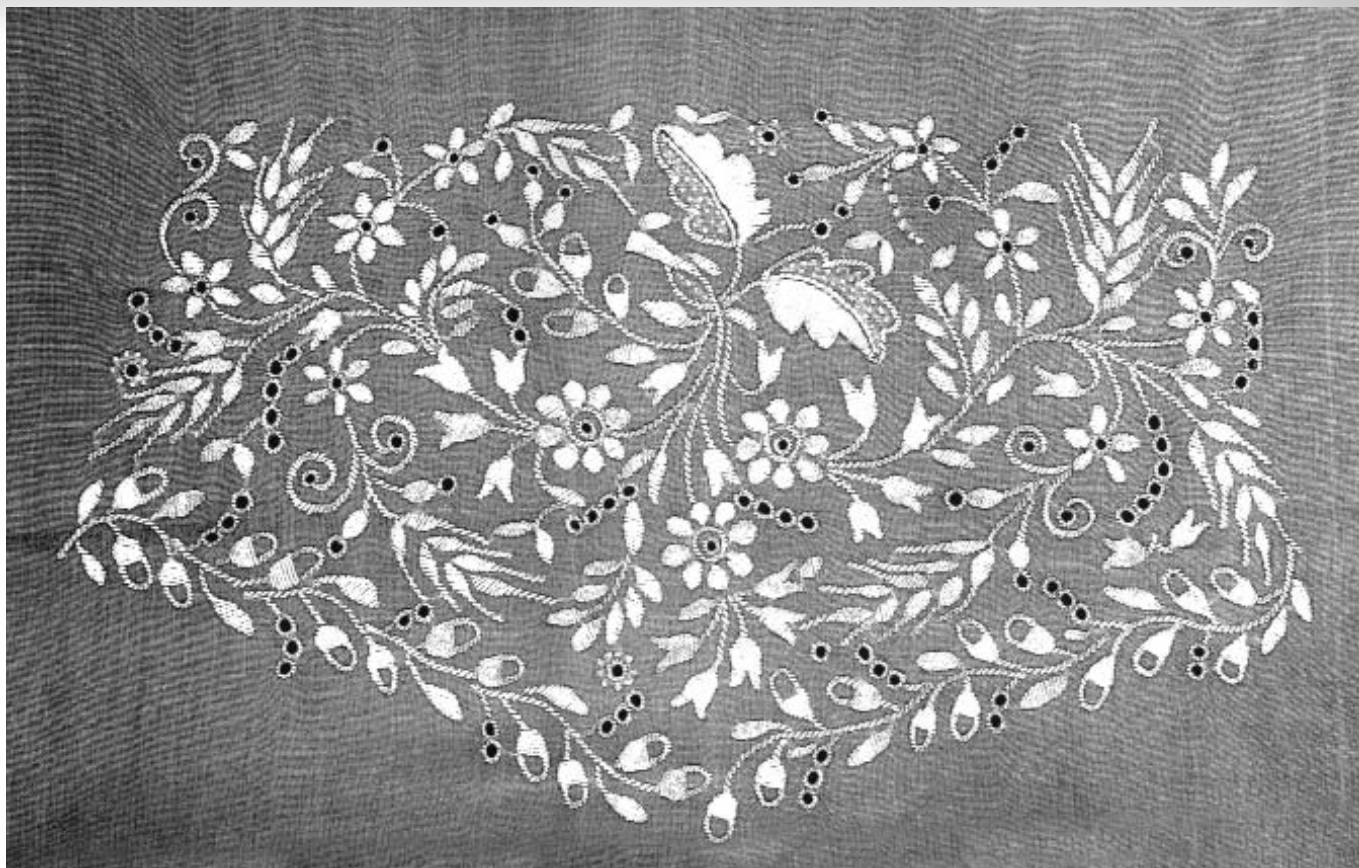

Prednik rokavcev za "manderjersko nošo".
Lastnica in izdelovalka: Marica Pahor, Sežana, 2002.

Peča, izdelana po vzorcu, ki najverjetneje izvira iz druge polovice 19. stoletja. Delo Marice Pahor.

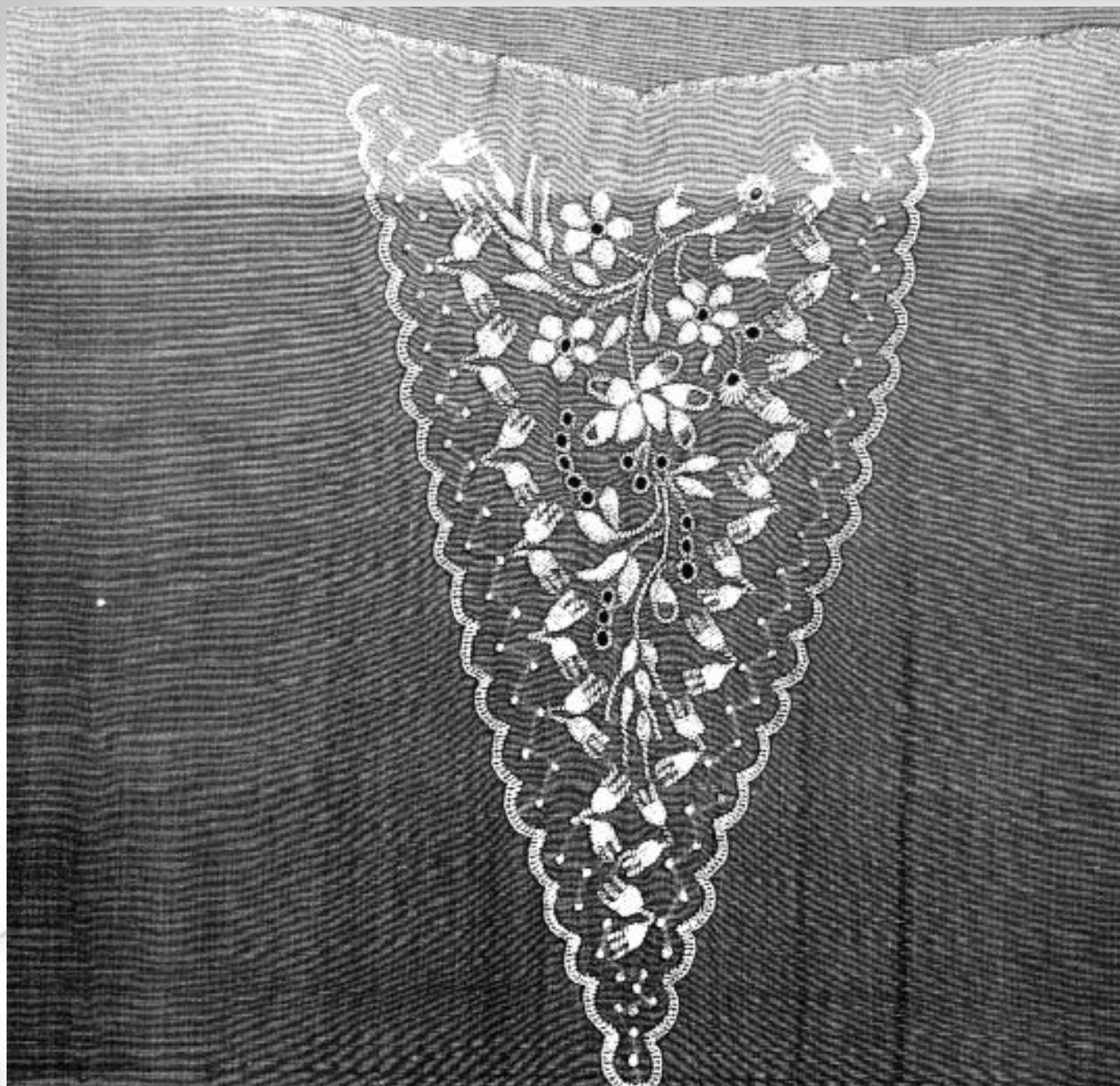
Rokavna vezenina.

Ta vzorec predstavlja novejšo veziljsko ustvarjalnost in je nastal v 20. stoletju. Povzet je po originalu in je izvezen na zelo tankem lanenem blagu.

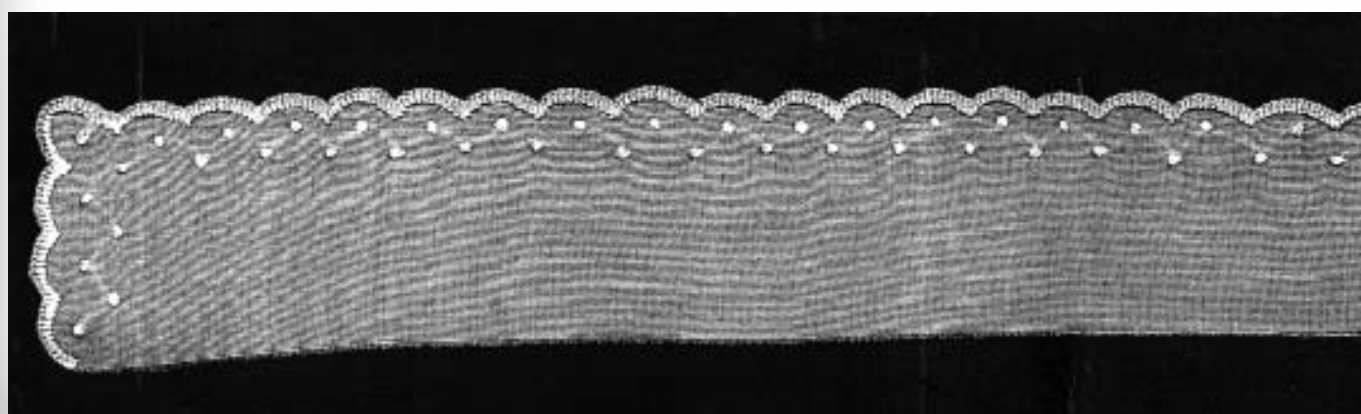

Vezenina na ramenskem delu rokavcev.

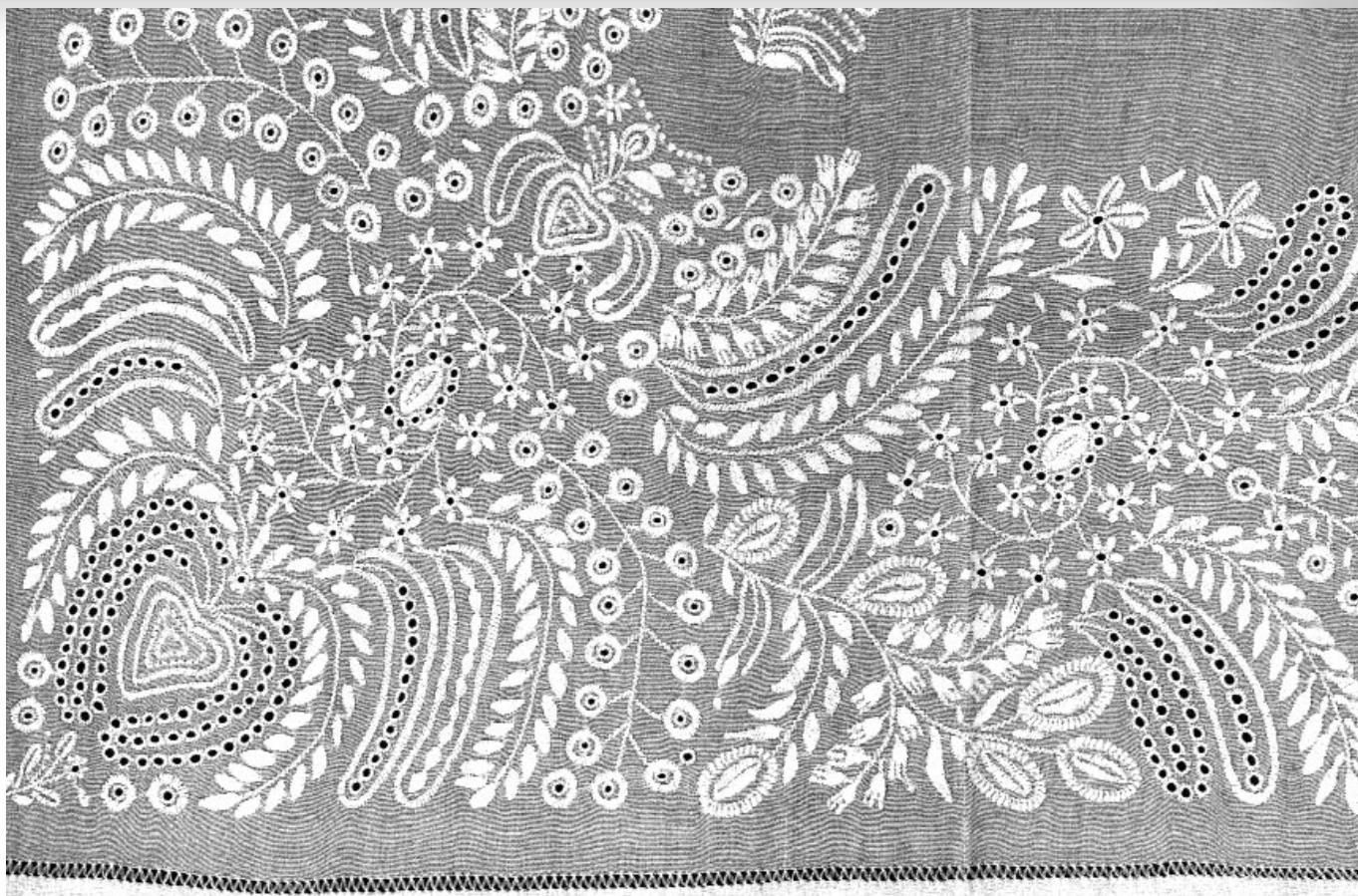

Vezenina spredaj pod ovratnikom.

Vezenina za volanček na ovratniku in ob razporku ter na koncih rokavov.

Vzorec na pečī, kakršen se je razvil po letu 1900. S tem vzorcem si pogosto krasijo pečo tiste, ki se same naučijo vesti, in druge premožne nosilke "narodnih noš", ki si izdelavo vezenine lahko plačajo. Ženske imajo motiv rade tudi zato, ker se v vogalu konča s srcem.

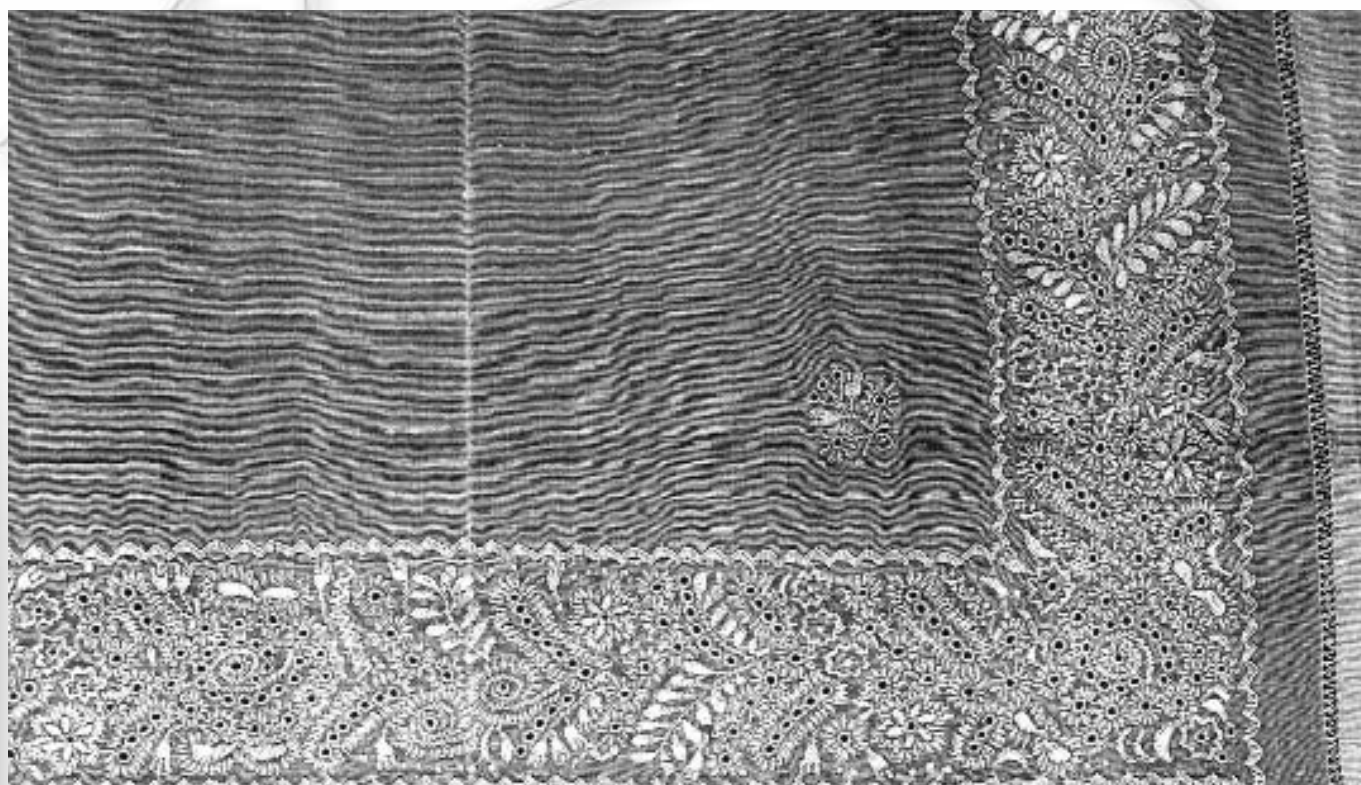

Tudi ta vzorec se ni pojavil pred letom 1900. Zahteva le malo dela, zaradi česar ga danes pogosto uporabimo pri pripravi "noše" deklet za prvo syeto obhajilo. Z vezenino je okrašena naramna ruta, naglavne pa danes obhajanke navadno ne nosijo, saj si lase spletejo v kite. Če imajo kratke lase, je prav, da si s pečo pokrijejo tudi glavo, kajti na Tržaškem se je uveljavilo pravilo, da kazanje kratkih las ne pri dekletih ne pri odraslih ženskah ne sodi skupaj z "nošo". Prav tako še vedno velja pravilo, da mora biti pečā v celoti ročno izdelana, strojna izdelava "narodnih noš" pa je možna le za tiste dele oblačil, pri katerih se šivi na zunaj ne vidijo.

Po šegi, ki velja še danes, lahko dekleta do 15. leta starosti nosijo bele obleke, ki jih okrasijo z modrim svilenim trakom, zavezanim okoli pasu. Fotografirano na Kraški ohceti leta 2007.

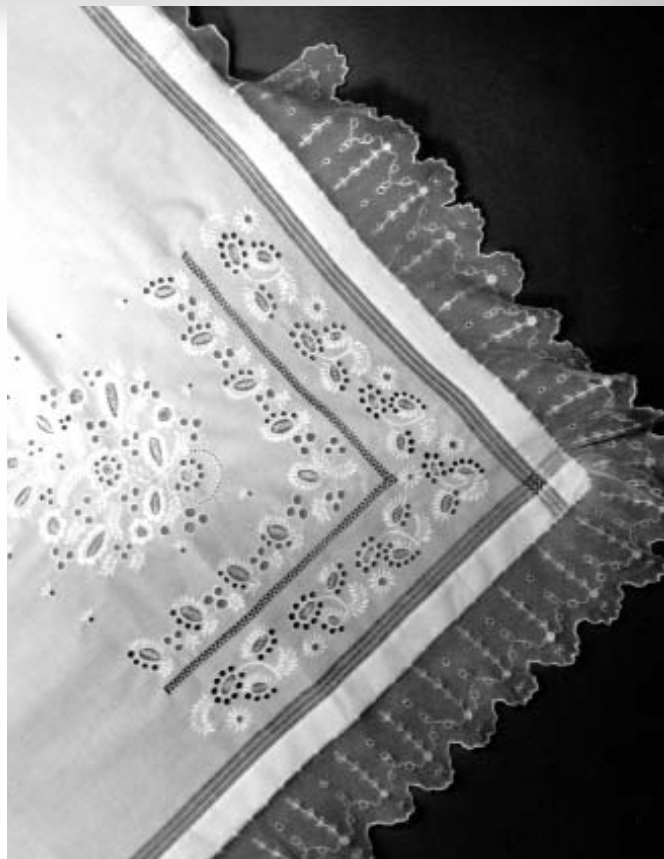

Tudi ta vzorec je povzet po originalu stare peče. Upoštevana je izdelava ažurja in vsi vbodi, ki jih je mogoče najti na stari peči. Rob, ki se končuje z ažurjem, je navadno širok tri centimetre. Širši ažur izdelujem do širine vezenine, nadaljujem pa z ožjim in preprostejšim. Prav tako na pečo ročno našijem čipke, in sicer širše do širine vzorca in potem ožje na vseh ostalih robovih peče. Vzorec, kakršnemu ste priča, je v osnovi nastal v drugi polovici 19. stoletja. Sestavlja ga drevo življenja, ki ni bil le del vezeninskega okrasja na Tržaškem, temveč tudi v Slovenski Istri.

Peča, vezena s tankim sukancem. Vzorec je povzet po originalu, ki se je ohranil v Križu pri Sežani. Delo Marice Pahor.

Peča z zanimivo vezenino. Posebnost ji daje vstavljen til, ki je dodatno vezen, in širok ažur. Delo Marice Pahor, 2005.

Naramna peča z bogato zanimivo vezenino mlajšega izvora in s staro čipko. Delo Marice Pahor, 2003.

Peča s preprosto in skromno vezenino in bogatim ažurjem. Delo Marice Pahor.